

Stratégia jégbe fagyva – Az Európai Unió északi-sarkvidéki szerepkeresése a 21. században

A Frozen Strategy – The European Union's Arctic Identity-Seeking in the 21st Century

Szabó Ruben

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2026.1.1

Összefoglaló: Az Európai Unió 2021-es, ma is érvényben lévő északi-sarkvidéki stratégiája a klímaváltozásra, a fenntarthatóságra és az őslakos közösségek támogatására helyezi a hangsúlyt, miközben csak felszínesen foglalkozik a térség gyorsan változó geopolitikai kérdéseivel. A 2022-ben kezdődött orosz–ukrán háború azonban alapjaiban változtatta meg az északi-sarkvidéki geopolitikai viszonyokat is, bár a folyamat már korábban elindult. Oroszország, az Amerikai Egyesült Államok, Kína, Kanada és más országok ugyanis kevésbé az együttműködés helyszínéként tekintenek az Északi-sarkra, míg az uniós stratégia és politika továbbra is arra épül. A megnyílt új hajózási útvonalak és az elérhetővé vált nyersanyagok miatt felértékelődött Északi-sarkvidék kapcsán az EU nem alkalmazkodik elég gyorsan a realitásokhoz. A geopolitikai gondolkodás mellőzése és a katonai aszimmetria miatt fennáll a veszély, hogy az Európai Unió elveszíti a beleszólását egy olyan térség ügyeibe, amelynek a stabilitása alapvető tényező Európa biztonságának a garantálásához.

Kulcsszavak: Európai Unió, Északi-sark, konfrontáció, geopolitika, Oroszország, Egyesült Államok

Abstract: *In the 2021 Arctic Strategy of the European Union, great emphasis is placed on climate change, sustainability, and the support of indigenous communities, while only marginally discussing the rapidly changing geopolitical issues of the region. The 2022 Russo-Ukrainian war changed the geopolitical relations of the Arctic; however, this shift had its antecedents. Russia, the United States of America, China, Canada, and other states are no longer seeing the Arctic as a region of cooperation, but the EU strategy and policy still do. In the Arctic, increasing in importance due to new shipping lanes and the extraction of resources, the EU is not adapting quickly enough to geopolitical realities. Due to the lack of geopolitical thinking and military asymmetry there is a danger present,*

that the EU might lose its input in a region the stability of which is paramount for European security.

Keywords: *European Union, Arctic, confrontation, geopolitics, Russia, United States*

Bevezetés

Az Európai Unió a legutóbb 2021 őszén frissítette az Északi-sarkkal kapcsolatos stratégiáját. A dokumentum a geopolitikai célokat szinte teljesen elhanyagolja, amit jól mutat, hogy Oroszország 13 helyen szerepel benne (leginkább együttműködéssel kapcsolatban), Kína és az Amerikai Egyesült Államok 3-3-szor, a „geopolitika” szó 9-szer, a „katonaság” pedig 4-szer. Ezzel szemben a klímaváltozást 53-szor, a fejlődést 38-szor, a fenntarthatóságot 44-szer, az őslakosokat pedig 18-szor említi.¹ Az elkészítésekor az Európai Uniónak tehát egyáltalán nem volt prioritása az Északi-sarkkal kapcsolatos biztonság- és védelempolitika, ami több tényezőre vezethető vissza. Egyrészt az EU nem egy tradicionális biztonságpolitikai szereplő; a védelmi feladatot a tagállamok maguk, illetve a NATO látja el a kontinensen, ami különösen igaz 2024 óta, amikor is Finnország és Svédország is csatlakozott a szövetséghez, így Európa valamennyi északi-sarkvidéki állama NATO-tag lett. Másrészt a megfogalmazott célok jól tükrözték mind az Európai Unió, mind a tagállamok (továbbá a három észak-európai ország) akkori legfontosabb célkitűzéseit.

A stratégiát az Európai Unió összes intézménye és tagállama támogatta, és egyhangúlag fogadták el. A legfőbb irányvonal a *Green Deal* céljait követte: az elsődleges célkitűzése a klímaváltozás hatásainak a meghatározása, valamint a következmények kezelése és – amennyire lehetséges – visszafordítása. A kiemelt célok közé tartozik emellett az őslakos népesség jogainak a védelme és a hagyományos életmódjuk fenntartása, a térség technológiai fejlődése, a regionális politika keretében megvalósuló kezdeményezések kiterjesztése, valamint a határokon átívelő kooperáció. 2022 februárjában azonban kulcsfontosságú változás történt a kontinens biztonságpolitikájában, amikor Oroszország megtámadta Ukrajnát, és kitört a háború, és az az Északi-sarkvidék biztonságpolitikáját is jelentősen megváltoztatta.

A tanulmány célja az Északi-sarkvidék geopolitikai környezetének a rövid bemutatása, a megváltozása okai, folyamata, illetve következményei feltárása, s külön kitér a hajózási útvonalakra és a nyersanyag-kitermelésre. Ezt az Európai Unió kül- és biztonságpolitikai jelenlétének az elemzése követi, különös tekintettel az EU geopolitikai gondolkodásának a hiányára, illetve katonai lemaradására, valamint azok lehetséges negatív hatásaira.

Az írás legfontosabb kérdése, hogy az Európai Unió képes-e alkalmazkodni az Északi-sarkvidéken kibontakozó nagyhatalmi versengéshez és konfrontációhoz, és milyen területeken szükséges a lemaradását behoznia annak érdekében, hogy hiteles, a térségben önállóan (is) cselekvő szereplővé váljon. A tanulmány elsősorban uniós stratégiai dokumentumokra, szakpolitikai nyilatkozatokra és a vonatkozó szakirodalomra támaszkodik, és azok alapján igyekszik felmérni az EU mozgásterét és korlátait. Végül felvázolja egy esetlegesen kialakuló „új hidegháborúnak” az Európai Unióra leselkedő veszélyeit. A tanulmány amellett érvel, hogy az északi-sarki jelenlét nem csupán regionális kérdés, hanem az EU hosszú távú stratégiai autonómiájának is az egyik sarokköve.

Az Északi-sarkvidék geopolitikai változásai és az EU reakciója

Jogos lehet a kérdés, hogy kell-e egyáltalán az Európai Uniónak a biztonságpolitikára fókuszálnia az Északi-sarkvidék kapcsán, elvégre nem egy tradicionális biztonságpolitikai szereplő ott. Ez a helyzet azonban változni látszik, legalábbis a felszínen. Az Európai Bizottság elnöke, Ursula von der Leyen egyik célkitűzése volt a 2019–2024 közötti ciklusban egy „geopolitikai bizottság” létrehozása, amely jelentősebb hangsúlyt fektet a kül- és biztonságpolitikára, illetve arra törekszik, hogy az EU egységesen lépjen fel ezekben az ügyekben.² A sikere azonban vitatható. Az viszont sokat elmond, hogy a célkitűzés alapján létrehozott hivatalos weboldalon részletesen megtalálható minden cél, ám az „Északi-sark” kifejezés egyetlen egyszer sem szerepel.³ Ha az Európai Unió valóban meghatározó kül- és biztonságpolitikai szereplővé szeretne válni, ahogy arra a kimondott célja utal, akkor fel kell ismernie, hogy a 21. századi potenciális konfliktusok színtere nagy valószínűséggel az Északi-sarkvidék lesz, ahol ráadásul közvetlenül is érdekelt az EU, hiszen több tagállamán keresztül is jelen van a térségben.⁴ Oroszország és Kína, valamint a közelmúltban az Amerikai Egyesült Államok is felismerte ezt, és meg is kezdték a szükséges előkészületeket arra, hogy az ottani érdekeiket megfelelően képviselni tudják. Az Európai Unió lemaradása jelentős, de korántsem behozhatatlan.

Az alapvetően az Északi-sarktól távol zajló orosz–ukrán háború a térségben is jelentős változásokat okozott, ugyanis az EU északi tagállamai, látva Moszkva agresszióját, kénytelenek voltak újraértékelni a saját védelmi kapacitásaikat, ami többek között a NATO-hoz történt csatlakozásukhoz vezetett.⁵ A háború kitörése alapvetően felülírta az akkor alig féléves európai stratégiát: Oroszországgal szinte minden együttműködés azonnal befejeződött, a klímaváltozást háttérbe szorította a geopolitika, az őslakosok jogai helyett a tagállamok a védelmi képességeik fejlesztésére koncentrálnak.

Az Északi-sarkvidék is már évtizedek óta az egyre jobban éleződő politikai feszültségek színtere. Ezt erősíti az a tény is, hogy Oroszország az Ukrajna ellen megkezdett háborújával megmutatta, hogy nem fél harcba szállni az érdekeiért, az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Donald Trump meg akarja vásárolni Grönlandot, Kína pedig északi-sarki országnak tartja magát, holott a legészakibb határa is több mint ezer kilométerre van az Északi-sarkkörtől.⁶ Az EU azonban látszólag lassabban reagál, holott a földrajzi adottságaiból adódóan központi szerepet is játszhatna. Hogyan változik pontosan az Északi-sarkkör helyzete, felismerte-e az Európai Unió ezeket a változásokat, és képes lesz megvédeni a tagállamai érdekeit a jövőben?

A térségben érdekelt államok számára az EU-nak az együttműködést előnyben részesítő álláspontja volt tulajdonképpen mindeddig a domináns irányelv. A Föld e kietlen, ritkán lakott területén a modern kor legfőbb tevékenysége a felfedezés és a kutatás volt. Az Északi-sarkvidék nagyrészt kimaradt a háborúkból, leszámítva a második világháború során ott folyt harcokat, amelyeknek az intenzitása és a fontossága jelentősen kisebb volt a kontinens többi részén zajlottaknál.⁷ Az Arktisz kapcsán érintett országok általában úgy tekintettek a területre – főleg 1945 után –, mint egy különleges helyre, ahol az esetleges konfliktusokat katonai beavatkozás nélkül lehet kezelni, a kooperáció pedig elsőbbséget élvez.⁸ Ez a hozzáállás, ahogy azt az orosz, amerikai és kínai szándékok mutatják, gyorsan és alapjaiban változik napjainkban, az EU azonban továbbra is azt részesíti előnyben: az Európai Parlament 2022 októberében, több mint fél évvel Ukrajna orosz megtámadása után, az északi-sarki biodiverzitást tárgyalta,⁹ 2023-ban pedig kijelentette, hogy a térségben a jövőben is az együttműködésnek kell a döntő szerepet játszania a geopolitikai ellentétek helyett.¹⁰

Az Európai Unió együttműködés-központú megközelítésének az érvényesítését tovább nehezíti, hogy a térség kooperációra épülő legfontosabb multilaterális fóruma, az EU három államát és további két európai országot is a tagjai között tudó Északi-sarkvidéki Tanács (*Arctic Council*) működése alapjaiban rendült meg az orosz–ukrán háború kitörését követően. Mivel Oroszország éppen 2022-ben töltötte be a szervezet rotációs elnöki tisztségét, a nyugati tagállamok felfüggesztették az azon belüli együttműködést, ami az Északi-sarkvidéki Tanácsot döntésképtelenné tette, a tevékenysége ideiglenesen leállt.¹¹ Az EU számára ez különösen kedvezőtlen fejlemény: miközben a békés kooperációt tekinti az északi-sarkvidéki kormányzás alapjának, éppen az a platform vált működésképtelenné, amelyen ezt a stratégiát érvényesíteni lehetne – ráadásul továbbra sem teljes jogú résztvevője a szervezetnek, és a *de facto* létező megfigyelői státusza pedig nem teljesen hivatalos. A multilaterális struktúra ilyen mértékű meggyengülése arra kényszerítheti az Európai Uniót, hogy egy olyan forgatókönyvvel is számoljon,

amely szerint az Északi-sarkvidékkel kapcsolatos ügyeket egyre inkább a nagyhatalmi rivalizálás vezérelti, nem pedig a konszenzus és a kooperáció elve.

Az együttműködéshez ugyanis minden érintett fél részvétele szükséges, és nem úgy tűnik, hogy a többi szereplőnek is feltétlenül a szándékában áll az. Oroszország sorra nyitja meg a térségbeli katonai bázisait, fejleszti az ottani infrastruktúráját, Vlagyimir Putyin pedig J.D. Vance amerikai alelnök grönlandi útja óta az orosz katonai jelenlét jelentős növelését tervezi.¹² Moszkva emellett gyorsuló ütemben fejleszti a finn határhoz közel fekvő támaszpontjait (például Szeveromorszkban és Kamenkában), ahol az ukrajnai konfliktus ellenére is rengeteg harci jármű és több ezer katona állomásozik – ez az EU számára igencsak kézzelfogható fenyegetést jelent.¹³ Vance sem bánt kesztyűs kézzel Európával a grönlandi útja során, legfőképpen Dániával: a nyilatkozata szerint Koppenhága nem gondoskodott elég jól Grönlandról. Továbbá kitért az Északi-sarkon zajló nagyhatalmi versengésre is: „fel kell kelni ebből a 40 éves álomból, amely során figyelmen kívül hagytuk a nagyhatalmak térnyerését”.¹⁴ Ezzel Oroszország mellett természetesen a fő riválisra, Kínára is utalt, amelynek a 14. ötéves tervébe bekerült az Északi-sarki Selyemút létrehozása is, amely a klímaváltozás hatására megnyíló hajózási útvonalakat kötné össze Ázsiával. A térség ekkor jelent meg először a kínai tervekben.¹⁵ Peking Grönlandon és Izlandon is szeretett volna befektetni, azonban ott akadályokba ütközött.¹⁶

Az Egyesült Államok is egyértelmű érdeklődést mutat az Északi-sark iránt, amit jól tükröz Donald Trump Grönland megvásárlására vagy akár meghódítására irányuló terve, bár ez utóbbi rendkívül valószínűtlen, különösen miután az említett látogatása során Vance is elvetette annak a lehetőségét.¹⁷ Trump terjeszkedési vágyának az egyik legfőbb célja, hogy növelni tudja az USA védelmi kapacitásait a régióban – miközben az amerikai hadsereg már 1943 óta jelen van Grönlandon, a rakétavédelmi rendszere részét képező Pituffik űrbázison. Kiemelendő ugyanis Grönlandnak és az Északi-sarknak az amerikai légvédelemben való jelentősége, hiszen egy esetleges orosz támadás esetén a rakétáik az Északi-sark felett áthaladva érhetik el a leggyorsabban Amerikát – és ez fordítva is igaz. A három említett nagyhatalom térségbeli gondolkodásában az a közös, hogy az az adott ország geopolitikai érdekeire épül, szinte teljesen hiányzik belőle a kooperáció lehetősége, a klímaváltozással kapcsolatos problémák kezelése pedig nagyrészt háttérbe szorul.

Mindezek alapján vitathatatlannak tűnik, hogy a térség a 21. század potenciális konfliktusainak az egyik elsődleges színtere lesz. Ha Washington, Peking és Moszkva pozícióját elemezzük, vagy ha a világ nyersanyag-lelőhelyeit vizsgáljuk, kiderül, hogy az Északi-sarkvidék kulcsfontosságú,

központi terület, ahol „összeérnek a szálak”. Az Európai Unió azonban nem követi a másik három fontos szereplőnek az érdekeik megvalósítására alapuló, határozott, már-már agresszív politikáját. Egy ilyen fellépés egyrészt nem illeszkedne az EU értékrendjébe, másrészt a legtöbb tagállam feltehetően nem is támogatna egy határozott kiállást – ami tökéletesen tükrözi az egyik legfőbb gondot az EU északi-sarki politikájával kapcsolatban: míg az Európai Unió kifejezett célja, hogy meghatározó geopolitikai szereplővé váljon, addig sok tagállamnak nincsenek ottani aspirációi. Ennek az oka részben a földrajzi távolságuk, így közvetlen stratégiai vagy gazdasági motivációjuk sincs arra, hogy aktívan részt vegyenek a régióval kapcsolatos döntéshozatalban. Az érdekeltség hiánya azonban nem jelenti azt, hogy egy esetleges konfliktusban nem lesznek érintettek: ha ugyanis például egy skandináv tagállam gazdaságát jelentősen befolyásolja egy konfrontáció, azt Görögországtól Írorszáig mindenütt megérik.

Egy másik probléma, hogy az Európai Unió viszonylag új szereplő a térségben. Valójában csak 1995 óta van ott valódi, tartós érdekeltsége, és akkor kezdett el foglalkozni az Északi-sarkvidékkel – míg az északi tagállamok, valamint Oroszország és az Egyesült Államok már évszázadok óta jelen vannak a régióban. Ez gyakran félreértésekhez vezet az uniós szervek és a tagállamok között. Jól mutatja ezt egy 2009-es példa, amikor az EU betiltotta a fókák vadászatát, illetve a belőlük készült termékek forgalmazását, ami súlyos következményekkel járt a többnyire abból élő őslakos közösségekben – miközben az EU-s irányelvek a jogait és a tradicionális életvitelüket kifejezetten támogatták.¹⁸ Az Európai Unió döntéshozói tehát nem minden esetben értik a tagállamok pontos érdekeit, illetve azokat felülírhatja az átfogó uniós stratégia.

Az EU azért is reagál lassan az Északi-sarkvidék geopolitikai változásaira, mert nem tartozik/tartozott az elsődleges feladatai közé a biztonság- és védelempolitika. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Brüsszel teljesen elhanyagolná ezt a fontos témát, mint ahogy nem is teszi – elég, ha például az Ukrajnának nyújtott segélyre gondolunk. Az Északi-sark iránti figyelem hiányának a másik oka, hogy míg az orosz–ukrán háború hatásai minden tagállamot érintenek, addig annak a problémái messze esnek tőlük, így nem szerepelnek az európai intézmények napirendjén sem. A skandináv országokon és a nagyobb tagállamokon, például Franciaországon vagy Németországon kívül a többieknek nincs kidolgozott északi-sarkvidéki stratégiája, nincsenek kifejezett érdekei a térségben, ezért a többségük nem foglalkozik érdemben az ott történő változásokkal, így azok csak nehezen kerülnek be az EU döntéshozatal témái közé.¹⁹ Nem is kell, hogy Portugáliának, Bulgáriának vagy Magyarországnak legyen északi-sarkvidéki stratégiája, viszont éppen ezért is lenne fontos, hogy az európai uniós irányelvek frissek legyenek, és a térség geopolitikai fejleményeit is figyelembe vegyék.

Ugyanakkor az, hogy egy ország nem érdekelt közvetlenül az északi-sarkvidéki kérdésekben, nem teszi egyértelművé, hogy ne is foglalkozzon a térséggel kapcsolatos ügyekkel. Japán, Dél-Korea, India vagy akár az Egyesült Arab Emírségek – Kínáról nem is beszélve – egyaránt kidolgozott stratégiával rendelkeznek, rendszeresen küldenek kutatókat a térségbe, és gyakran tárgyalnak szakértőkkel az ottani fejleményekről – annak ellenére, hogy földrajzilag meglehetősen távol helyezkednek el az Északi-sarktól.²⁰ Ezzel szemben az Európai Unió számos nagyobb államának (Németországnak, Franciaországnak, Spanyolországnak) van kidolgozott északi-sarki stratégiája ugyan,²¹ azonban – ahogy az az Északi-sarki stratégiából vagy a Geopolitikai Bizottság leírásából is kiderül – az arktiszi biztonságpolitikai kérdések mégsem jelennek meg az uniós politikában. Ez az általános geopolitikai gondolkodás hiányának a következménye, illetve annak, hogy az Európai Unió és a legnagyobb tagállamok is még mindig együttműködési keretekben tekintenek a térségre, és a klímaváltozás kezelését látják a legjelentősebb problémának.

Természetesen a klímaváltozást és annak a várható hatásait nem szabad alábecsülni. Viszont amennyiben az Európai Unió nem képes megvédeni az érdekeit és a területeit, akkor a klímaváltozás elleni mindenféle terv hamar irrelevánssá válhat. Ukrajnával kapcsolatban felismerte ezt az EU is, az Északi-sark esetében azonban még nem. Igaz ugyan, hogy az előbbi egy sokkal kézzelfoghatóbb, már kibontakozott konfliktus, míg északon nem fenyeget háborús helyzet. A konfrontáció viszont kiéleződni látszik. Márpedig ha az Északi-sarkon lemarad az Európai Unió, annak súlyos következményei lehetnek – különösen érdemes ezért figyelembe venni az Ukrajnával kapcsolatos tapasztalatot: Oroszország (akárcsak Kína) nem osztja és tartja tiszteletben az európai értékrendet, és nem tartja érdekének az együttműködést.²² Egy esetleges konfliktusra jobb felkészülni, mint annak kitörése után kapkodva reagálni.

Hajózási útvonalak és nyersanyag-kitermelés

Az Északi-sarkot számos tényező teszi a nagyhatalmi versengés egyik fő színterévé, kiemelkedik azonban kettő, amelyet érdemes mélyebben is elemezni: az új kereskedelmi hajózási útvonalak létrejötte, valamint a nyersanyag-kitermelés könnyebbé válása – mindkettő szorosan kötődik a klímaváltozáshoz.

Az előbbi azt jelenti, hogy az olvadó jég miatt eddig átjárhatatlan vagy csak nagyon nehezen járható útvonalak válnak elérhetővé a kereskedelmi hajózás számára. Két új nyílik így meg: a Kanadához tartozó északi-sarki szigetvilágon áthaladó északnyugati átjáró (*Northwest Passage*), illetve az

Észak-Európából induló, Oroszország északi partja mentén húzódó, Délkelet-Ázsiát a Bering-tengeren elérő északkeleti átjáró (*Northeast Passage*). Az utóbbinak az oroszországi része az északi tengeri út (*Северный морской путь*). A két új útvonal akár több ezer kilométerrel rövidítheti le a világ kereskedelmi központjai, legfőképp a Délkelet-Ázsia és Nyugat-Európa közötti távolságokat.²³ Az Európai Uniónak emiatt kifejezetten érdeke, hogy ezt a lehetőséget kihasználja. Mindkét út már a közeljövőben elérhetővé válhat: bizonyos kutatások szerint elképzelhető, hogy 2030-ra a nyár először lesz teljesen jégmentes az Északi-sarkon.²⁴ Európa számára pedig nagyon is lényeges lesz, hogy a kulcsfontosságúvá váló hajózási útvonalakra vonatkozó döntéseket ne a beleszólása nélkül hozzák meg.

Az északnyugati átjáró ebből a szempontból nem okoz problémát, hiszen az javarészt Kanada területét szeli át, így az ottani hajózás főként az Egyesült Államok és Kanada vitája – az USA ugyanis nemzetközi tengernek tekinti az útvonalat.²⁵

Az északkeleti átjáró azonban Oroszország sarkvidéki területeivel párhuzamosan húzódik, ami biztonságpolitikai szempontból nagy kockázat, ugyanis ez több ezer kilométernyi olyan szakaszt jelent, ahol az oroszok könnyedén el tudják vágni a hajózási útvonalat. Pedig Európa kereskedelme szempontjából ez a hasznosabb a kettő közül, sokkal jobban kiépített, és az infrastruktúra tekintetében is jelentősen fejlettebb, mint a Kanadán áthaladó. Oroszország északi partjai mentén ugyanis több kikötő található, az azok vasúti, illetve közúti összeköttetése is jobb, mint Észak-Amerikában – hiszen Kanada északi-sarkvidéki területének a jelentős részét szigetek alkotják.²⁶ Továbbá Moszkvának nagyobb kapacitású mentőalakulatai, jégtörői és – nem mellesleg – katonai bázisai is vannak a térségben. Az infrastrukturális lemaradás behozása Kanadának akár évtizedekbe is telhet, a földrajzi akadályok leküzdése pedig költséges és nehéz feladatnak bizonyul. Amennyiben Európa ki akarja használni az északi tengeri út nyújtotta előnyt, akkor meg kell találnia a módját annak, hogy a hajói biztonságosan át is tudjanak jutni Ázsiába – tehát anélkül, hogy Oroszországot magára haragítaná. Márpedig egyre inkább úgy néz ki, hogy ennek az eléréséhez katonai eszközök kellenek – például drónok, műholdak vagy éppen jégtörők – a nemzetközi vizekre, de e téren különösen nagy a Nyugat lemaradása Oroszországtól.

Az új hajózási útvonalak kihasználása ugyanakkor komoly dilemmát is jelenthet az Európai Unió számára: egyrészt a *Green Deal* célkitűzései között a tengeri szállítás dekarbonizációja is szerepel, másrészt viszont a két említett útvonal, különösen az északkeleti átjáró az európai külkereskedelem szempontjából egyértelmű gazdasági előnyt jelent.²⁷ Az EU áruforgalmának a jelentős része Ázsiába irányul, illetve onnan is érkezik. Az útvonal

az Európa és Kelet-Ázsia közötti távolságot a jelenlegi, a Szezi-csatornán áthaladó 20.000-ról 12.000 kilométerre csökkentené, ami akár 15 nappal rövidebb szállítási időt is jelenthet.²⁸ Ez az idő- és költségmegtakarítás érdekében növelhetné az európai versenyképességet. Ez azonban a klímaváltozás elleni küzdelem szempontjából kétélű fegyver: ha az uniós hajózási vállalatok tömegesen oda irányítják át a forgalmukat, az az útvonal idő- és távolságbeli rövidülése miatt részben csökkentheti a kibocsátásokat ugyan, ám a vele járó kockázatok – a feketeszen lerakódásától az olajszenyezéséig – a sérülékeny sarkvidéki ökoszisztémákat igen érzékenyen érintenék. Az Európai Unió számára ezért kulcskérdés, hogy a kereskedelmi érdekeit úgy tudja érvényesíteni, hogy közben ne ássa alá a saját maga által meghatározott klímapolitikai célok hitelességét, és ne fordítsa maga ellen az európai cégeket se – bár sok vállalat a klímaváltozásra hivatkozva elhatárolódik a sarkvidéki hajózástól.

Az északi-sarkvidéki nyersanyag-kitermelés szintén fontos biztonságpolitikai tényező, különösen Európa szempontjából, hiszen a kontinens jelentősen kevesebb olajjal, földgázzal, illetve ritkafémmel rendelkezik, mint az Egyesült Államok, Kína vagy Oroszország. Egyes mérések szerint a világ még felfedezetlen olajkészletének a 13, földgázkészletének pedig akár a 30 százaléka rejtőzhet az északi-sarki vizek alatt – rengeteg más nyersanyag mellett.²⁹ Ez azt jelenti, hogy akár 90 milliárd hordónyi olaj, 47 billió (ezermilliárd) köbméter földgáz és 44 milliárd hordónyi cseppfolyós földgáz található a térségben.³⁰ A nyersanyagok zöme egyébként nem a nemzetközi tengeri terület alatt, hanem egyes államok kizárólagos gazdasági övezetén (*exclusive economic zone*, EEZ) belül található: a legnagyobb részük Oroszország, de jelentős hányaduk az észak-európai országok felségvizei alatt.³¹ Tehát a kitermelésükre nem olyan szempontból kell versenyként gondolni, hogy jogilag ki birtokolja az ottani készleteket, mivel ez nem kérdés, hanem az jelenti a problémát, hogy milyen cégek fogják azt végezni. Mint arról fentebb már volt szó, kínai vállalatok már tettek is arra vonatkozó ajánlatot az európai országoknak.

A nyersanyagok kitermelése a tengeri jég folyamatos visszahúzódásával és esetleges eltűnésével jelentősen könnyebbé fog válni.³² Ebből természetesen nemcsak az Európai Unió, hanem a többi szereplő is profitálna (elsősorban az ottani kizárólagos gazdasági övezettel rendelkezők), viszont az EU-nak vitathatatlanul nagyobb szüksége van az ott található nyersanyagokra, már csak biztonságpolitikai szempontból is. Az Európai Unió máshonnan is tud importálni ugyan, azonban az esetleges ellentétek következtében – ami mára nem csupán Oroszországgal vagy Kínával, de Donald Trump beiktatása óta az Egyesült Államokkal sem teljesen elképzelhetetlen – fontos nyersanyagok nélkül maradhat. Hiába drágább az

északi-sarkvidéki mostoha környezetben végezni a kitermelést, a máshonnan származó nyersanyagok nélkül sokkal magasabb árat kellene fizetni – itt természetesen nem egy EU–USA-háborúra kell gondolni, hiszen elég, ha a vámháború elharapózik, vagy a Közel-Kelet olajtermelése az ottani konfliktusok miatt csökken. Európa Kínát ebből a szempontból is versenytársként értelmezheti,³³ ugyanis Peking komoly érdeklődést mutatott a grönlandi nyersanyagkészletek iránt, az orosz energia-infrastruktúrára jelentős befolyással rendelkezik,³⁴ valamint a világ ritkaföldfémjei zömét is birtokolja.

Az Európai Uniónak tehát jól felfogott érdeke, hogy egy erős északi-sarkvidéki politikával és a gyors döntéshozatallal előkészítse és elkezdje az északi-tengeri nyersanyagok kitermelését – vagy legalábbis szorgalmazza a tagállamait és a szövetségeseit, hogy azok tegyék ezt meg. A Norvégiával és Izlanddal, valamint Dánián keresztül Grönlanddal való együttműködés nagyon fontos e téren, ugyanis az EU-nak csak a velük való kooperációban és a területük révén lehet hozzáférése az említett nyersanyagok jelentős részéhez. A kooperáció fontosságát tovább erősíti, hogy Norvégiában és Izlandon is újra napirendre került az EU-csatlakozás lehetősége. Izlandon akár már 2027-ben népszavazást tarthatnak róla.³⁵ Ha az Európai Unió el akarja érni, hogy két erős, fejlett, nettó befizető országgal gazdagodjon a szövetség, egy naprakész északi-sarki stratégia fontos vonzóerő lehet.

A geopolitikai gondolkodás hiánya

A tanulmányban eddig többször is felmerült, hogy az EU részéről hiányzik vagy nem megfelelő az általános geopolitikai megközelítések alkalmazása az Északi-sarkkal kapcsolatban. Josep Borrell 2021-ben az Európai Unió akkori külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjeként az uniós stratégiát illetően megjegyezte: „Az Északi-sark a globális felmelegedés, a megnövekedett versengés és a geopolitikai rivalizálás miatt gyorsan változik. Ezek a fejlemények azt mutatják, hogy Európának meg kell határoznia a geopolitikai érdekeit, hogy elősegítse a stabilitást, a biztonságot és a békés együttműködést az Északi-sarkon.”³⁶ Ursula von der Leyen az Európai Unió grönlandi külképviselőjének a megnyitása alkalmából tartott sajtótájékoztatóján kiemelte, hogy az EU a lépéssel Kína és Oroszország előretörését igyekszik megakadályozni, mert – mint fogalmazott – „az olyan államok, mint Oroszország és Kína, egyre határozottabbak a régióban. Ezért kell a hasonló gondolkodású demokráciáknak, mint amilyen Grönland és Európa, megerősíteniük a politikai partnerségüket”.³⁷

Az idézetekből látszik, hogy az európai vezetők is jól ismerik a probléma forrását. A gondot viszont az jelenti, hogy az EU válaszai gyakran korlátozottak és többnyire szimbolikusak, mintsem stratégiaileg átfogóak. Egy külképviselet újrainvitálása mindenképpen elősegíti, hogy az Európai Unió nagyobb befolyásra tegyen szert a térségben, de a jégtörők, a katonai bázisok, a hadgyakorlatok, az infrastruktúra fejlesztése vagy más védelmi befektetések erőteljesebben hozzájárulnának e célhoz. Borrell szavai kifejezetten azt mutatják, hogy átlátja az északi-sarkvidéki fejleményeket, ám a nyilatkozattal egy időben megjelent stratégia egyáltalán nem ezt bizonyítja.

Az EU lépései többnyire reaktívak, és ritkán előzik meg a nagyhatalmi kezdeményezéseket: csupán az Oroszország, Kína, illetve Donald Trump elnöksége alatt az Egyesült Államok által a térségben tett lépésekre adott válaszok. Tökéletes példa erre egy Grönlandhoz köthető eset. Nem sokkal az után, hogy Trump az újbóli beiktatását követően a sziget megvásárlásának a lehetőségéről beszélt, Dánia bejelentett egy Grönland katonai pozícióinak a megerősítésére vonatkozó, több mint 2 milliárd dolláros védelmi tervet.³⁸ Az európai szövetségesek támogatásával egyelőre sikerült is elhárítani az amerikai elnök próbálkozásait. Ez a példa azt mutatja, hogy Európa képes határozott biztonságpolitikai lépésekre az Északi-sarkvidék kapcsán – de azok többnyire csak külső fenyegetések hatására születnek meg, nem pedig egy önálló, proaktív stratégia részeként. A grönlandi fejlesztések hiánya régóta ismert volt Európában, mégis csak akkor lépett Dánia és az EU, amikor konkrét veszély jelentkezett.³⁹

Az előbbi példa tehát azt bizonyítja, hogy az Európai Unió mind tagállami, mind uniós szinten képes a geopolitikai gondolkodásra. A fenyegetés ellen gyorsan és határozottan lépett fel, és sikerrel járt. A tudás, az intézményi háttér, illetve a tagállami erőforrások adottak, így nem képességhiányról, sokkal inkább a hajlandóság hiányáról beszélhetünk. Az Európai Unió a története során szinte mindig civil hatalomként gondolt magára, amelynek a fő feladata a gazdasági integráció mélyítése és fenntartása. Ugyanakkor már az 1950-es évek elején megfogant a közös európai védelmi erő létrehozására vonatkozó terv, amely az évtizedek során többször is felbukkant, ami a geopolitikai megközelítés igényét tükrözi. A második világháború után a közös hadsereg felállításának a gondolatát az a félelem indokolta, hogy Nyugat-Európa esetleg a két nagyhatalom ütközőzónájába kerülhet. Európa védelmét később végül a NATO, de legfőképpen az Egyesült Államok garantálta, így az EU megtehetette, hogy ne foglalkozzon különösebben a biztonságpolitikával: a gazdaságra és más problémákra tudott fókuszálni, miközben biztos lehetett abban, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezete minden támadást elhárít. Manapság úgy tűnik, ez a helyzet megváltozhat,

és Európa megint a két nagyhatalom között találhatja magát. Trump az elnöksége során ugyanis már többször utalt arra, hogy a NATO a jelenlegi formájában nem szolgálja az Egyesült Államok érdekeit – bár teljes szakításról nem beszélhetünk.⁴⁰

A hidegháború két szuperhatalma helyett ma van egy „feltörekvő sárkány”, amely a világ minden táján befolyásra törekszik, egy „harcias medve”, amely nemcsak nyílt háborút indított egy másik ország ellen, hanem már az EU- és a NATO-tagállamok légterébe is egyre rendszeresebben berepüléseket végez, valamint egy „kiszámíthatatlan sas”, amely egyelőre inkább barátja, mint ellensége Európának ugyan, de a szövetségük bizonytalan lábakon áll. A világ talán egyetlen térsége az Északi-sark, ahol mindhárom nagyhatalom egyszerre érdekelt.

Összességében tehát érthető, hogy az Európai Unió eddigi fejlődési pályáján a gazdasági integráció és a civil hatalom kiépítése került az előtérbe, míg a geopolitikai dimenzió a háttérben maradt. A második világháborút követően az euroatlanti biztonsági rendszer – mindenekelőtt az Egyesült Államok által dominált NATO – hosszú időre feleslegessé tette az önálló európai stratégiai gondolkodást. A jelenlegi nemzetközi környezet azonban alapvetően eltér a hidegháború évtizedeitől: a Kínával, Oroszországgal és az Egyesült Államokkal, valamint több közép- és kishatalommal való egyidejű stratégiai versengés új helyzet elé állítja az EU-t. Az új körülmények között már nem elegendő a reaktív, eseti fellépés; az EU számára egyre inkább elengedhetetlennek tűnik, hogy következetesen és proaktívan is képes legyen geopolitikai szereplőként fellépni, különösen olyan, a globális hatalmi viszonyok szempontjából kulcsfontosságú térségekben, mint az Északi-sarkvidék.

Katonai aszimmetria

Az, hogy az Európai Unió az Északi-sarkvidékre évtizedeken keresztül az együttműködés fényében tekintett, mára jelentős védelmi lemaradást okozott – bár melleleg az Amerikai Egyesült Államokra, illetve Kanadára is igaz, de azok, úgy tűnik, gyorsabban észrevették a katonai fejlesztések hiányát, és igyekeznek pótolni azt.

Az Északi-sarkvidéken mind civil, mind katonai szempontból talán a legfontosabb eszköz a jégtörő hajó, ami nem szorul különösebb magyarázatra, hiszen ma még szinte az év egészében vastag jég borítja a térség jelentős részét, s azon az általános rendeltetésű hajók számára képtelenség az áttörés. Az utat nyitó jégtörő híján egy hagyományos hajó – ha csak nem szerelték fel magát is ilyen képességekkel – egész egyszerűen nem tud közlekedni. Márpedig a Nyugatnak az Oroszországtól való lemaradása pontosan e téren a leglátványosabb és talán a legveszélyesebb is. Moszkvának

ugyanis összesen – tehát állami vagy és magántulajdonban levő – 51 jégtörő áll a rendelkezésére, míg a térségben jelen lévő NATO-tagországoknak együtt is mindössze 35 ilyen hajójuk van szolgálatban.⁴¹ Az Európai Unióra vetítve még rosszabb a helyzet: Finnországnak 9, Svédországnak 4, Dániának 3 jégtörője van. Beszédesebb, hogy az Északi-sarktól ezer kilométerre fekvő Kínának is van négy, pedig szinte alig található olyan partszakasza, amely tartósan befagyva.⁴²

A problémát súlyosbítja, hogy a jégtörők minőségében is eltérés is van a két fél között: a PC1⁴³ kategóriába tartozó hajókból (a besorolást lásd a jegyzetknél) – amelyek a jégtörésben a legerősebbek, és képesek egész évben üzemelni valamennyi sarkvidéki tengeren – Oroszország 6 darabbal rendelkezik, míg a nyugati országok közül kizárólag egy szolgál, az is az Egyesült Államok Parti Őrségében,⁴⁴ Európában pedig sehhol nincs. Az európai sarkvidéki államoktól eltérően a többiek láthatóan érzékelik az aszimmetriát, és nem tétlenek a beszerzéseket illetően: Kanada az 2030-as évek elejére új, PC2-es besorolású jégtörőket indít útjukra,⁴⁵ az Egyesült Államok pedig a 2025-ben a parti őrség céljaira átalakított mellé finn közreműködéssel újakat is vásárol, ami egyúttal azt is mutatja, milyen megbecsült az európai országok szakértelme, még a világ legerősebb hadereje szemében is.⁴⁶ Az Európai Unión belül jelenleg mégis csak Finnországban van tervben új jégtörő beszerzése, de azt több mint 40 millió euróval támogatja az EU.⁴⁷ Más országok pillanatnyilag nem tervezik jégtörővel bővíteni a flottájukat. Pedig a fejlesztéseket az EU is ösztönözhetné, tekintettel az utóbbi években a védelmi iparra irányuló figyelemre.⁴⁸ A közelmúltban létrehozott alapok és az új kezdeményezések, mint például az állandó strukturált együttműködés (*Permanent Structured Cooperation*, PESCO) vagy az Európai Védelmi Alap (*European Defence Fund*, EDF) keretében sor kerülhet ilyen fejlesztésekre és beszerzésekre.

A katonai infrastruktúra, elsősorban a támaszpontok tekintetében sem sokkal kedvezőbb az Európai Unió helyzete. Míg Oroszország – ahogy fentebb olvasható volt – folyamatosan fejleszti, nyitja újra, illetve építi a bázisait az Északi-sarkvidéken, addig az EU és a NATO tagállamai rendkívül kis mértékben bővítették a kapacitásaikat a régióban.⁴⁹ Az ezredforduló óta Moszkva több tíz elhagyatott szovjet katonai támaszpontot nyitott újra a Kola-félszigettől Kamcsatkáig, ahol kifutópályák, radarállomások, de akár rakétakilövésre alkalmas berendezések is találhatóak. Ezzel szemben az EU területén nem hoztak létre jelentős NATO-bázist az Északi-sarkkörön túl.⁵⁰ Bár Norvégiában, Izlandon és Grönlandon ott vannak az Egyesült Államok haderejének a támaszpontjai, ám azok nem tartoznak az EU-hoz, illetve Trump elnökségével és a NATO-n belüli együttműködés esetleges romlásával az is kérdésessé válhat, hogy mennyire hasznosak az EU-nak.

Mindez különösen a skandináv országok számára jelent kihívást, amelyek a földrajzi közelségük miatt közvetlenül érintettek az orosz jelenlét erősödésében. Nekik valóban szükségük van a kollektív védelemre, ugyanis egyedül túl kicsik ahhoz, hogy ellen tudjanak állni egy esetleges támadásnak. Ugyanakkor nagyon fejlettek, amit jól mutat például, hogy a svéd légierő felépítése a világon egyedülálló, és kifejezetten az Oroszország elleni hadviselésre tervezték és fejlesztették.⁵¹ Finnország jelentősen bővíti az egyébként is erős haditengerészetét,⁵² Dánia pedig a GDP-je 3 százaléka körülire növeli a védelmi kiadásait.⁵³ A katonai védelmüket a NATO látja el ugyan, azonban az EU-nak is lehetősége lenne segíteni, akár pénzügyileg-gazdaságilag, akár diplomáciailag. A skandináv országok felismerték, hogy a biztonságpolitikának minden más célkitűzést meg kell előznie, még a klímaváltozást is, ugyanis ha képtelenek megvédeni magukat, akkor bármilyen más célt sem lesznek képesek megvalósítani. Erre Ulf Kristersson svéd miniszterelnök is utalt egy nyilatkozatában, amelyben kijelentette, hogy amikor a katonai fejlesztésekbe fektet az állam, akkor egyáltalán nem szempont a klímaváltozás.⁵⁴ Habár az északi országok pontosan ismerik a térségbeli katonai aszimmetria veszélyét, az EU-s döntéshozatal elé még nem jutott el a probléma, a három állam erre tett kísérletei ellenére sem – ugyanakkor az északi-sarki stratégiák is az ő ösztönzésükre születtek meg.⁵⁵

Új hidegháború?

Az utóbbi években egyre többször lehet azzal a felvetéssel találkozni a szakirodalomban,⁵⁶ hogy az Északi-sark lehet egy 21. századi – szó szerinti és történelmi értelmű – hidegháborúnak a fő színtere. A gondolat abból adódik, hogy a térség jelentősen felértékelődött, és – ahogy az fentebb is szerepelt – rendkívül szoros az érte folyó versengés: habár a kapacitásai tekintetében egyelőre Oroszország vezet, még nagyon korai lenne győztest hirdetni. Az viszont, hogy nincs egy hegemon hatalom a térségben, valamint a hajózási útvonalak és a nyersanyag-kitermelés nyújtotta felbecsülhetetlen haszon a hidegháborúhoz hasonló, nem közvetlen háborúval járó, de rendkívül éles nagyhatalmi versengéshez vezethet a közeljövőben. Milyen szerep juthat az Európai Uniónak ebben a konfliktusban?

Az EU számára talán az a legproblémásabb tényező, hogy egyáltalán nem egyértelmű a felek közötti választása egy esetleges új hidegháború során. Donald Trump elnökségének kezdete óta a NATO helyzete kérdésessé vált. A szervezet szétesése nem reális veszély ugyan, az megállapítható viszont, hogy az Egyesült Államok és az európai országok közötti együttműködés látott már szebb napokat – és ezt a nézeteltérést még az EU-n belüli ellentétek is súlyosbítják. Az északi tagállamok valamelyest eltérő úton járnak, mint a

többiek, ugyanis Trump beiktatása óta egyre inkább önállósítani próbálják a haderőiket, hogy felkészüljenek a legrosszabb eshetőségre: ha az Egyesült Államok nem akarná/tudná ellátni Európa védelmét. A fokozott fegyverkezés mellett az egymással való együttműködést is mind jobban előtérbe helyezik, s ennek hatására felértékelődhet az Északi Védelmi Együttműködés (*Nordic Defence Cooperation*, NORDEFKO).⁵⁷ A szövetség a tagjai – Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország (tehát három EU-tagállam is) – közötti erőforrás-elosztást, a műveleti hatékonyság növelését, a védelmi kérdések közös megvitatását, továbbá a védelmi ipar versenyképességének a javítását hivatott elősegíteni.⁵⁸ A NORDEFKO akár modellként szolgálhat az EU számára is, ugyanis a tagországoknak hatékonyan tudják a védelmi prioritásaik elveit és megvalósítását összehangolni, annak ellenére, hogy maguk irányítják a saját hadseregeiket, és a védelmi politikájuk önállósága is megmarad – természetesen a NATO keretein belül. Ezt az Európai Unión belül még nem sikerült elérni – ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a NORDEFKO tagállamai mind földrajzilag, mind politikailag-társadalmilag sokkal kisebb és homogénebb szövetséget alkotnak, mint amilyen az EU.

Az Európai Unió számára a legkézenfekvőbb, legbiztonságosabb, illetve legkényelmesebb lehetőség, ha egy esetleges konfliktusban szorosan az USA mellett áll – ez azonban inkább Washingtonon múlik. A második opció, hogy megpróbálja egyedül képviselni az érdekeit, amit a skandináv országok kellenlenül ugyan, de már elkezdtek előkészíteni. A harmadik, egyelőre viszonylag valószínűtlen eshetőség, hogy Kína és Oroszország felé közelít az EU. Ezt sok jobboldali párt szorgalmazza, de nem azok vannak hatalmon.⁵⁹ Bár az oroszok és a kínaiak nem kötöttek katonai szövetséget, de Trump „fordított Kissinger-stratégiájának” a sikertelensége után feltételezhető, hogy az együttműködés szoros marad közöttük.⁶⁰ A kínai üzleti érdekeltségek miatt az Északi-sarkvidék kapcsán is minden bizonnyal hasonló álláspontot képviselnek majd.

Az amerikai elnök „fordított Kissinger-terve” az volt, hogy Oroszországot és Kínát egymás ellen fordítja, és eléri, hogy Moszkva Washington felé közeledjen – pontosan úgy, ahogy Henry Kissinger külügyminiszter Pekinggel tette azt az 1970-es években. A terv azonban nem vált be – többek között azért, mert Oroszország és Kína között közel sem akkora az ellentét, mint a Szovjetunió idején volt, 50 évvel ezelőtt. Ez viszont jó hír az Európai Unió számára. Egy esetleges amerikai–orosz partnerség ugyanis nemcsak az orosz–ukrán háború vagy a kereskedelem szempontjából lenne tragikus az EU-nak, de az Északi-sarkvidék kapcsán is, hiszen a jelenlegi helyzetben ott annyi garanciája legalább van, hogy ha Oroszország (vagy netalán Kína) akár katonailag, akár más módon előretörne, akkor az Egyesült Államok megállítaná. Az, hogy Pekinggel megegyezne Trump, szinte

egyáltalán nem valós félelem, és egyelőre úgy tűnik, hogy Putyinnal sem tud megállapodásra jutni. Habár egy esetleges partnerség esélye nagyon kicsi, a biztonságpolitika egyik alaptétele, hogy semmilyen lehetőséget nem szabad kizárni, és ha lehet, készülni is kell rá. Az Európai Unió nem igazán veszíthet azzal, ha fokozza a védelmi készségét az Északi-sarkvidéken, mert az bármiféle amerikai–oroszközeledés nélkül sem nevezhető kidobott pénznek és energiának. Egy erős szövetséget jobban tisztel a világ, különösen a hatalom és az erő nyelvén beszélő Oroszország és Trump elnök. Ha viszont Európa nem képes felzárkózni, és felgyorsul a hatalmi versengés a térségben, annak mélyreható következményei lehetnek az EU stratégiai autonómiája szempontjából is.

Az Európai Unió 2025 végén új északi-sarkvidéki stratégián kezdett el dolgozni, amelyben minden bizonnyal fontosabb szerepet fognak kapni a geopolitikai megfontolások, a jelenleg elérhető dokumentumok alapján azonban továbbra is a klímaváltozás és a fenntartható fejlődés kapja a legnagyobb hangsúlyt az elkövetkező években.⁶¹ Érdemes megjegyezni, hogy – paradox módon – talán akkor tudja az EU a legbiztosabban véghezvinni a globális felmelegedés elleni terveit, ha egy ideig felhagy velük. Ha ugyanis el tudja érni, hogy a térség ne jelentsen biztonságpolitikai kockázatot, és az oroszok vagy a kínaiak ne nyerjenek túl nagy teret, illetve a tagállamok biztosan és sikeresen érvényesíthessék az északi-sarkvidéki érdekeiket, akkor már nyugodtan lehet a klímaváltozásra koncentrálni. Ellenkező esetben, ha a térséget biztonságpolitikai szempontból elhanyagolja az EU, olyan hosszú távú és súlyos problémák jelentkezhetnek, amelyek mellett lehetetlen lesz a hőmérséklet-emelkedés visszafogására fókuszálni. Ezért a következő évek kulcskérdése az lesz, hogy az Európai Unió képes-e egyensúlyt találni a stratégiai stabilitás és a környezeti célok között, illetve hogy milyen módon, kivel szövetségben és kinek az ellenfeleként pozicionálja majd magát a térségben. Az Északi-sarkvidék biztonságpolitikai kezelésének az elmulasztása nemcsak a tagállamok érdekeit, hanem hosszú távon az EU hitelességét is alááshatja a globális politikában. Csak egy erős és egységes jelenlét teremtheti meg a feltételeit annak, hogy a régióban hosszú távon is fenntartható megoldások születhessenek.

Összefoglalás

Az Északi-sarkvidék geopolitikailag – és földrajzilag is – a 21. század egyik leggyorsabban átalakuló térsége. A klímaváltozás következtében felszabaduló hajózási útvonalak és stratégiai nyersanyagok új hatalmi versengést indítottak el, a térségbeli államok pedig militarizálják a kulcsfontosságú

területeiket. Oroszország egyre növekvő katonai jelenléte és infrastruktúra-fejlesztése, Kína gazdasági térnyerése és „Északi-sarki Selyemút”-konceptiója, valamint Trump elnök hatására az Egyesült Államoknak a térségre irányuló fokozódó figyelme együttesen jelentős mértékben befolyásolja annak jövőjét. Ezzel szemben az Európai Unió jelenlegi megközelítése még mindig inkább az együttműködésre, a kutatásra és a fenntarthatóság hangsúlyozására épül, miközben a biztonságpolitikai pozíciói továbbra is korlátozottak és széttagoltak. A tanulmány arra világított rá, hogy ez a stratégiai aszimmetria hosszú távon sértheti az EU gazdasági és politikai érdekeit, sőt tagállamai szuverenitását is, különösen a térségben közvetlenül is érintett északi országokét. Amennyiben nem alakít ki határozottabb, a védelmi és a geopolitikai szempontokat is figyelembe vevő stratégiát, fennáll annak a veszélye, hogy kimarad a térség jövőjének az alakításából.

Az EU számára az Északi-sarkvidék tehát nem csupán környezetvédelmi kérdés, hanem a stratégiai autonómia egyik meghatározó próbatétele. A nagyhatalmi verseny már megkezdődött, és a szabályait azok fogják alakítani, akik időben és határozottan lépnek. Ahhoz, hogy az Európai Unió a térségben ne csak jelen legyen, hanem meghatározó tényezővé is váljon – ami kimondott cél –, szükség van a geopolitikai gondolkodás megerősítésére, a katonai képességek fejlesztésére és az északi tagállamokkal való szorosabb koordinációra. Csak így biztosítható, hogy az Arktisz jövője ne más hatalmak kizárólagos szándékai szerint formálódjon, hanem az európai érdekek és értékek is érvényesüljenek ott, hiszen a térség a kontinens biztonsága és jóléte szempontjából egyre nélkülözhetetlenebbé válik.

Mindezek mellett köztudott, hogy az Európai Unió mozgástere egyáltalán nem korlátlan, a döntéshozatala pedig ebben a témában is nehézkes és lassú. A tagállami érdekek eltérése és a katonai képességek hiánya pedig tovább nehezíti az egységes fellépést. Az EU-nak tehát nemcsak a külső fenyegetésekkel kell szembenéznie, hanem a saját belső korlátaival is, amelyek meggátolhatják abban, hogy a szükséges módon, kellően gyorsan és hatékonyan reagáljon a változó geopolitikai helyzetre. A kihívás így kettős: egyszerre kell más nagyhatalmaknak megmutatnia, hogy képes meghatározó stratégiai szereplővé válni a térségben, és egyúttal a saját tagállamai számára is igazolnia kell, hogy az Északi-sarkvidék jövőjébe történő befektetés nem csupán regionális érdek, de a teljes Európai Unió biztonságának a garanciája is.

A jelenlegi irányvonal újragondolása tehát elengedhetetlen: a fenntarthatóság, a kutatás és az őslakos közösségek támogatása továbbra is fontos, a biztonságpolitikai dimenzió háttérbe szorítása viszont már rövid távon is veszélyes lehet. Az EU akkor tudja megvédeni a tagállamai, különösen az

északi országok érdekeit, ha felismeri, hogy a versengés már megkezdődött. Az együttműködés nem veszíti el teljesen a jelentőségét, de csak akkor válósulhat meg, ha az EU képes erőt és eltökéltséget is mutatni ott, ahol a riválisok már nemcsak diplomáciával, hanem katonai jelenléttel is formálják az érdekeiket. Az Északi-sarkvidék így egyre kevésbé a klímapolitika, annál inkább a globális hatalmi játszmák egyik legfőbb színtere. E, versengésben pedig az EU-nak döntenie kell: néző marad, és háttérbe szorul, vagy cselekvő szereplővé válik, és kiáll az érdekei mellett. Thuküdidész szavaival: „a hatalmas ... végrehajtja, amit akar, a gyenge pedig meghajlik előtte”.⁶²

Jegyzetek

- 1 *European Union External Action*, „Joint Communication on a Stronger EU Engagement for a Peaceful, Sustainable, and Prosperous Arctic”, https://www.eeas.europa.eu/eeas/joint-communication-stronger-eu-engagement-peaceful-sustainable-and-prosperous-arctic_en (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 2 Siddi, Marco és Prandin, Federica: „Governing the EU’s Energy Crisis: the European Commission’s Geopolitical Turn and Its Pitfalls”, *Politics and Governance*, 11., no. 4. (2023): 286.
- 3 *European Union External Action*, „Joint Communication”.
- 4 Heininen, Lassi: The End of the Post-Cold War in the Arctic”. *Nordia Geographical Publications*, 40., no. 4. (2011): 31–40. Elektronikus elérhető: <https://nordia.journal.fi/article/view/75947>.
- 5 Miroshnichenko, Daniil: „Sweden in NATO: The Collapse of Russia’s Foreign Policy”, *American University, Washington DC*, <https://www.american.edu/sis/centers/transatlantic-policy/articles/20241123-sweden-in-nato-the-collapse-of-russias-foreign-policy.cfm> (a letöltés ideje: 2026. február 13.).
- 6 Descamps, Maud: „The Ice Silk Road: Is China a »Near-Arctic-State«?”, *Institute for Security & Development Policy*, <https://www.isdp.eu/publication/the-ice-silk-road-is-china-a-near-arctic-state/> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 7 Amelot, Arthur, Oreschnikoff, Aleksis és Canova, Emilie: „The Union’s New Arctic Policy: Towards an Increasingly Geopolitical Approach?”, *Groupe d’études géopolitiques*, <https://geopolitique.eu/en/2021/11/08/the-unions-new-arctic-policy-towards-an-increasingly-geopolitical-approach/> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 8 *Arctic Review*, „International Cooperation in the Arctic”, <https://arctic.review/international-affairs/international-cooperation/> (a letöltés ideje: 2026. február 13.).
- 9 *European Parliament*, „Russia’s War on Ukraine: Implications for the Arctic”, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/754604/EPRS_BRI\(2024\)754604_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/754604/EPRS_BRI(2024)754604_EN.pdf) (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 10 Uo.
- 11 Andreeva, Serafima és Rottem, Svein V.: „How and Why the Arctic Council Survived until Now – an Analysis of the Transition in Chairship between Russia and Norway”, *The Polar Journal*, 14., no. 1. (2024): 229.

- 12 Bennetts, Marc: „Putin Promises to Bolster Arctic Troops as JD Vance Visits Greenland”, *The Times*, <https://www.thetimes.com/world/russia-ukraine-war/article/putin-bolsters-arctic-troops-before-vances-visit-to-greenland-l2z9vs-bx0?> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 13 Granlund, John és Krona, Simon: „Bas för Bas: Här Rustar Ryssland upp nära Finland” [Bázisról bázisra: Oroszország Finnország közelében fegyverkezik], *SVT*, <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/bas-for-bas-har-rustar-ryssland-upp-nara-finland> (a letöltés ideje: 2026. február 13.).
- 14 Harding, Andrew: „JD Vance’s Ominous Pitch to Greenland”, *BBC*, <https://www.bbc.com/news/articles/cp3y3vdvdggo> (a letöltés ideje: 2026. február 13.).
- 15 Eiterjord, Trym: „What the 14th Five-Year Plan Says about China’s Arctic Interests”, *The Arctic Institute*, <https://www.thearcticinstitute.org/14th-five-year-plan-chinas-arctic-interests/> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 16 Ringen, Stein: *The Story of Scandinavia* (London: Weidenfeld & Nicholson, 2025), 105. o.
- 17 Svirnovskiy, Gregory: „Trump Still Would like to Add Canada and Greenland but Says Attack on Canada »Highly Unlikely«” *Politico*, <https://www.politico.com/news/2025/05/04/trump-carney-canada-greenland-00325783?> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 18 Airolti, Adele: „Security Aspects in EU Arctic Policy” in *Routledge Handbook of Arctic Security*, szerk. Sam-Aggrey, Horatio, Gjørsv, Gunhild Hoogensen és Lantheigne, Marc (Milton Park: Routledge, 2020), 341. o.
- 19 Soika, Sören és Wagener, Fabian: „Was die Staaten (offiziell) in der Arktis wollen”, *Die Arktis. Zwischen Konflikt und Kooperation*, no. 1. (2023): 81–86.
- 20 Molnár Dóra és Szalkai Patrik: „Az Északi-sarkvidéken kívüli államok érdekei az Északi-sarkvidéken” in *Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete*, szerk. Szilvási Simon (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2025), 253–287. o.
- 21 Uo.
- 22 Buchanan, Elizabeth: *Red Arctic: Russian Strategy under Putin* (Washington, DC: Brookings Institution Press, 2023), 81. o.
- 23 Humpert, Malte: „The Future of the Northern Sea Route – A »Golden Waterway« or a Niche Trade Route”, *The Arctic Institute*, <https://www.thearcticinstitute.org/future-northern-sea-route-golden-waterway-niche/> (a letöltés ideje: 2026. február 16.).
- 24 Hansen, Birgitte Annie: „The First Ice-Free Day in the Arctic Ocean Could Occur before 2030, Says Researchers”, *High North News*, <https://en.highnorthnews.com/science/the-first-ice-free-day-in-the-arctic-ocean-could-occur-before-2030-says-researchers/175278> (a letöltés ideje: 2026. február 16.).
- 25 Steinfeld, Daniel: „The U.S.–Canada Northwest Passage Dispute”, *Brown Political Review*, <https://brownpoliticalreview.org/the-u-s-canada-northwest-passage-dispute/> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 26 Yermakova, Anastasia és Yermakov, Vitaly: „The Northern Sea Route: A State Priority in Russia’s Strategy of Delivering Arctic Hydrocarbons to Global Markets”, *The Oxford Institute for Energy Studies*, <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2021/11/Insight-105-The-Northern-Sea-Route.pdf> (a letöltés ideje: 2026. február 16.).

- 27 *European Commission*, „Reducing Emissions from the Shipping Sector”, https://climate.ec.europa.eu/eu-action/transport-decarbonisation/reducing-emissions-shipping-sector_en (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 28 Rodrigue, Jean-Paul: *The Geography of Transport Systems* (New York, NY: Routledge, 2024), 1–43. o.
- 29 Gautier, Donald L., Bird, Kenneth J., Charpentier, Ronald R., Grantz, Arthur, Houseknecht, David W., Klett, Timothy R., Moore, Thomas E., Pitman, Janet K., Schenk, Christopher J., Schuenemeyer, John H., Sørensen, Kai, Tennyson, Marilyn E., Valin, Zenon C. és Wandrey, Craig J.: „Assessment of Undiscovered Oil and Gas in the Arctic”, *Science*, no. 5931. (2009): 1175–1179.
- 30 Padányi József: „Az Északi-sarkvidék katonai jelentősége és az éghajlatváltozás hatása a térségre” in *Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete*, 108. o.
- 31 Buchanan: *Red Arctic*, 16–17. o.
- 32 Hossain, Kamrul: „Climate Change Challenges in the Arctic” in *The Palgrave Handbook of Global Sustainability* (London: Palgrave Macmillan, 2022). 273-284. o.
- 33 Imwinkelried, Daniel: „Europe Takes Steps to Become Less Dependent on China’s Raw Materials”, <https://www.nzz.ch/english/europes-fear-of-raw-material-shortages-how-the-continent-is-trying-to-emancipate-itself-from-china-ld.1824063> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 34 Rao, Isha és Gruenig, Max: „Sanction-Proof? Russia’s Arctic Ambitions and the China Factor”, *The Arctic Institute*, <https://www.thearcticinstitute.org/sanction-proof-russias-arctic-ambitions-china-factor/> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 35 Ålander, Minna: „To Join or Not to Join? Norway Is Edging Closer to the EU”, *Chatham House*, <https://www.chathamhouse.org/2025/04/join-or-not-join-norway-edging-closer-eu> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 36 *European Commission*, „A Stronger EU Engagement for a Greener, Peaceful and Prosperous Arctic”, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_5214 (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 37 Németh Viktória: „Állam alatti és szupranacionális szereplők az Északi-sarkvidéken” in *Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete*, 145. o.
- 38 Stockwell, Billy, Frater, James és Brennan, Eve: „Denmark Boosts Arctic Defense Spending by \$2 Billion after Trump’s Greenland Interest”, *CNN*, <https://edition.cnn.com/2025/01/27/europe/denmark-greenland-trump-defense-latam-intl> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 39 Gronholt-Pedersen, Jacob, Rasmussen, Louise és Jacobsen, Stine: „Denmark Says It Has Neglected Greenland Defence for Years”, <https://www.reuters.com/world/us-says-it-has-no-plans-increase-military-presence-greenland-2025-01-09/> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 40 Bandow, Doug: „NATO No Longer Serves American Interests”, *Cato Institute*, <https://www.cato.org/commentary/nato-no-longer-serves-american-interests> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 41 Ilyás György: „Oroszország dominanciája az Északi-sarkvidék térségében” in *Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete*, 179. o.

- 42 Uo.
- 43 „A PC1-től PC6-ig az IACS (*International Association of Classification Societies*) besorolása a poláris osztályú hajókra vonatkozik. A PC1-től PC5-ig besorolt hajók képesek egész évben üzemelni valamennyi sarki vízben (PC1); mérsékelt többéves jégviszonyok között (PC2); másodéves jégen, amely tartalmazhat többéves jégzárványokat (PC3); vastag elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat (PC4); vagy közepes elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat (PC5). A PC6 [típusúak] olyan hajók, amelyek képesek nyári/őszi üzemelésre közepesen vastag elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat. ... a PC7 [kategória] a nyári/őszi üzemeltetésre alkalmas ... vékony elsőéves jégen, amely tartalmazhat régi jégzárványokat.” Uo.
- 44 Uo.
- 45 *Government of Canada*, „Construction of New Polar Icebreakers for the Canadian Coast Guard”, <https://www.canada.ca/en/public-services-procurement/news/2025/03/construction-of-new-polar-icebreakers-for-the-canadian-coast-guard.html> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 46 Lariosa, Aaron-Matthew: „Trumps Inks Deal for American and Finnish Yards to Deliver First Arctic Security Cutters by 2028”, *U.S. Naval Institute*, <https://news.usni.org/2025/10/09/trumps-inks-deal-for-american-and-finnish-yards-to-deliver-first-arctic-security-cutters-by-2028> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 47 *Shipping Telegraph*, „Funds Finnish Acquisition for New Baltic Sea Icebreaker”, https://shippingtelegraph.com/shipping-finance-news/eu-funds-finnish-acquisition-for-new-baltic-sea-icebreaker/?utm_source=chatgpt.com (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 48 Simon, Edouard és Marrone, Alessandro: „Linking PESCO and EDF: Institutional Mechanisms and Political Choices”, *IRIS*, <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2021/05/66-Report-PESCO-EDF-April-2021.pdf> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 49 Conley, Heather A. és Melino, Matthew: „The Ice Curtain: Russia’s Arctic Military Presence”, *CSIS*, <https://www.csis.org/analysis/ice-curtain-russias-arctic-military-presence> (a letöltés ideje: 2025. november 21.).
- 50 Gronholt-Pedersen, Jacob és Fouche, Gwladys: „Dark Arctic: NATO Allies Wake up to Russian Supremacy in the Region”, *Reuters*, <https://www.reuters.com/graphics/ARCTIC-SECURITY/zgvobmblrpd/> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 51 Winberg, Michael: „Dispersed UAV Operations – a Possible Future Path for Sweden”, *Kungl Krigsvetenskapsakademien*, <https://kkrva.se/dispersed-uav-operations-a-possible-future-path-for-sweden/> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 52 Martin, Tim: „Finland Pledges Defense Spending Increase to 3 Percent GDP by 2029”, *Breaking Defense*, <https://breakingdefense.com/2025/04/finland-pledges-defense-spending-increase-to-3-percent-gdp-by-2029/> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 53 Bernacchi, Giulia: „Denmark to Boost Defense Spending Beyond 3% of GDP in Two Years”, *The Defense Post*, <https://thedefensepost.com/2025/02/27/denmark-defense-3-percent-gdp/> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).

- 54 Kristersson, Ulf: „Svarar Miljöpartiet om skillnaden mellan regeringens och deras politik” [A Zöld Párt válaszol a kormány és a saját politikájuk közötti különbségre], *Instagram*, https://www.instagram.com/reel/DI3pSA-JCp_N/?igsh=MTlydTlrbTNjdGY1cg== (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 55 Jouhier, Stanislaw: „The European Union’s Capacity to Act in the Arctic: Charting Degrees of EU Actorness in the European and Circumpolar Territories”, *College of Europe*, https://www.coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/EDP%202-2024_Jouhier.pdf (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 56 Például: Rada Péter: „Az Északi-sarkvidék értelmezése a nemzetközi kapcsolatok elméleteiben” in *Az Északi-sarkvidék változó biztonságpolitikai környezete*, 81–83. o.; Buchanan: *Red Arctic*, 21. o.
- 57 Pesu, Matti: „Nordic Military Cooperation as an Enabler and Hedge” *Helsinki Security Forum*, <https://helsinkisecurityforum.fi/news/nordic-military-cooperation-as-an-enabler-and-hedge/> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 58 Padányi: „Az Északi-sarkvidék katonai jelentősége”, 122. o.
- 59 Karásková, Ivana: „Marriage of Convenience: How the European Far Right and Far Left Converged on China”, *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2024/12/marriage-of-convenience-how-the-european-far-right-and-far-left-converged-on-china/> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 60 Danylyuk, Oleksandr V.: „Criticism of the »Reverse Kissinger«”, *Rusi*, <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/criticism-reverse-kissinger> (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 61 *European Commission*, „EU Arctic Policy – European Commission Launches Call for Evidence and Public Consultation”, https://oceans-and-fisheries.ec.europa.eu/news/eu-arctic-policy-european-commission-launches-call-evidence-and-public-consultation-2025-12-23_en (a letöltés ideje: 2026. február 23.).
- 62 Thuküdidész: *A peloponnészoszi háború*, 5. kötet, ford. Muraközy Gyula (Budapest: Osiris, 1999), 89. o.